

פרשת ניצבים - תשובה וגאולה

הרבנית שרון רימון

תשובה וגאולה / שרון רימון

א. פרשיית 'התשובה והגאולה'

בפרשת ניצבים, בפרק ל' פסוקים א' - י', מופיעה "פרשיית התשובה":

(א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה:

(ב) ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקלו...]

הפרשייה עוסקת בשיבת ישראל אל ה', והשורש ש.ו.ב. מופיע בה שבע פעמים[1].

נושא נוסף המופיע בפרשייה זו הוא הגאולה:

(ג) ושב ה' אלוקיך את שביתך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה:...

ניתן לקרוא את נושא הגאולה בנפרד ואת נושא התשובה בנפרד:

התשובה:

(א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה:

(ב) ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקלו ככל לבבך וכל נפשך:

(ו) ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך:

(ח) ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום:

(י) כי תשמע בקול ה' אלוקיך לשמר מצותיו וחקותיו הפתובה בספר התורה הזוהי כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך:

הגאולה:

(ג) ושב ה' אלוקיך את שביתך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה:

(ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחך:

(ה) והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך:

(ז) ונתן ה' אלוקיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך:

(ט) והויתרך ה' אלוקיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך:

נשים לב לכמה נקודות מעניינות:

א. בנושא התשובה יש חזרות רבות[2].

ב. התורה איננה כותבת את נושא התשובה בשלמותו ואחריו את נושא הגאולה בשלמותו, אלא לסירוגין[3].

ג. התורה משתמשת בשורש "שוב" לא רק בנושא התשובה אלא גם בנושא הגאולה, למשל במשפט "ושב וקיבצך מכל העמים" (ג').

ד. בפרשיית הגאולה, ניתן היה להשתמש בשורש "שוב" בבניין הפעיל (כגון "השיב" או "ישיב"), שמשמעותו: ה' ישיב את ישראל. אולם, התורה משתמשת בבניין קל (שב, ישוב), שמשמעותו שה' בעצמו ישוב (לנקודה זו נתייחס בהמשך).

נעניין בפירושיהם של כמה מגדולי ישראל לפרשייה זו.

ב. פירוש היסטורי - אברבנאל

לדעת אברבנאל[4], יש חזרות בפרשיית התשובה מפני שמדובר על שני סוגי יהודים הצריכים לחזור בתשובה: האנוסים (שהמירו את דתם כלפי חוץ, והם מעורבים בין הגויים), והיהודים השומרים על דתם[5]. התשובה הנדרשת משני סוגי יהודים אלה היא שונה, ואף הגאולה שלהם תהיה שונה:

הנה אמר "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך" על כל החלק היהודים המפורסמים ומחזיקים ביהדותם ועליהם אמר את שבותך לפי שהם בשביה ועבדות. ואמר ורחמך כי לשפלותם וצרותיהם יצטרכו לרחמים.

אמנם על החלק האחר, מהיוצאים מכלל הדת מפני אונסם, אמר "ושב וקיבצך מכל העמים" וגו'. ולא אמר בהם שביה ולא לשון רחמים.

וזו הסבה שזכר בכל אחד שיקבצם מכל העמים להיותם מעורבים בהם ומתחתנים בהם...

מילת הלב, הנזכרת בפסוק ו', מתייחסת, לדעת אברבנאל, רק ליהודים האנוסים:

ורמז עוד באמרו "ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך" על חלק האנוסים שרבים מהם הם ערלי לב וערלי בשר ובלתי נמולים. ולכן אמר כי הש"י לא די שימול בשרם במצות אבל גם ימול לבבם הערל, ועם היות שיוולדו על ברכי נכרים ומנהגיהם, יהיה לבבם לאהבה את ה' בכל לב ובכל נפש...

הכתוב חוזר ואומר "ואתה תשוב ושמעת" כדי להדגיש שמי שמאמין בלבו, אך אינו מקיים את המצוות בגלל פחדו מפני הגויים, יצטרך לחזור ולקיים את המצוות כאשר יגיע אל הארץ[6].

בסוף דבריו מסביר אברבנאל את הצורך בברכה האחרונה, "והותירך ה'... בכל מעשה ידיך... לטובה", כהבטחה המעודדת דווקא את האנוסים לחזור בתשובה:

והנה אמר והותירך ה'...ודעתי בו שכוון לומר אליהם כי העושר והכבוד שהיה להם מאז יתנהו להם ביותר שפע והצלחה...כי לא

יחפוף הש"י שיסתגפו ביותר האנשים הדבקים אליו אבל ישוב לשוש עליכם לטוב כאשר שש על אבותיכם שהיו מושפעים בכל הטובות האלה ביתר שאת וביתר עז מכל האומות.

והנה לא יאסור הטובות הגשמיות האלה עליך לפי שלא יקרה לכם כמו שקרה לאבותיכם שבריבוי הטוב עזבו את ה' וסרו מאחריהם ואתם לא תהיו כן כי תשמעו בקול ה' לשמור מצוותיו וחוקותיו יען וביען הייתה התשובה אחר עשית בכל לבבכם ובכל נפשכם. ולכן לא תשובו לחטוא.

אברבנאל מפרש את פרשיית התשובה והגאולה על רקע תקופתו: הוא חי בדור גירוש ספרד וראה את האנוסים, אשר לא עמדו בלחץ החברה הנוצרית והמירו את דתם, וזכו למעמד חברתי (וכלכלי) גבוה, אך גם לחשדנות רבה ולרדיפות האינקוויזיציה. אברבנאל עצמו השתייך לקבוצת היהודים אשר שמרו על זהותם היהודית, ועקב כך סבלו רדיפות קשות מאד, ואף גורשו מספרד. מצבם של מגורשי ספרד היה גרוע מאד, כפי שמתאר אברבנאל בהקדמותיו לספריו[7].

המצב הקשה של היהודים בדורו הביא את אברבנאל לראיה משיחית, והוא כתב שלושה ספרים העוסקים בגאולה[8], במטרה לחזק את היהודים בתקופתו, שמצבם היה נואש[9]. לשיטתו, מתחוללת מהפכה בעולם, אשר אמנם גוררת פורענות על היהודים, אך יש תקווה שיצמח ממנה טוב[10].

אברבנאל הרגיש שעם ישראל חווה את כל הקללות המתוארות בפרשת "כי תבא", וכעת, לאחר התגשמות הקללות, חייבת לבא גם הגאולה. את הגאולה הוא מתאר באופן פלאי, כפי שהוא מפרש גם בפרשתנו:

ואמר שיביאם אל הארץ אשר ירשו אבותיהם ושלא יצטרכו לכבשה כמו שעשה יהושע שהתמיד בכבוש וחלוק י"ד שנה. כי הש"י ירש אותה וזהו "וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך". כלומר שתהא נחלתם וירשתם והצלחתם בארץ יותר ממה שהיה לאבותם אשר ירשו הארץ.

לדעת אברבנאל, מובטח שלאחר גאולה זו לא תהיה גלות נוספת, בזכות מילת הלב אשר תמנע מישראל לחטוא ולהיענש שוב[11].

היבט נוסף של הגאולה הוא הנקמה בגויים. אברבנאל, אשר חי בתקופה בה מיררו הגויים את חייהם של ישראל באופן קשה ביותר, איננו מתבייש לבקש נקמה:

ולפי שישראל סבלו צרות רבות ורעות בגלות לכן אמר "ונתן ה' אלוקיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך" והיא תהיה להם נקמה וישמח צדיק כי חזה נקם.

גדולתו של אברבנאל היא ביכולתו לראות את המשמעות ההיסטורית והעכשווית של הפסוקים[12], ובנוסף לכך - לחזות את הגאולה דווקא מתוך הצרות והייסורים.

ג. התקדמות בשלבים - עקידת יצחק

כיוון אחר לביאור פרשייה זו מופיע בפירושו של ר' יצחק עראמה[13], בעל "עקידת יצחק", בשער המאה. לדעתו, התשובה איננה באה בבת אחת, אלא בשלבים:

...שהעניין הראשון הוא הנעשה בהתחלה בקושי ובחולשה, והשני הוא הנעשה אחר ההתחזקות וקצת ההתגברות, והראשון

יספיק לעזיבת הדרך הרעה והשני להתחזקתו לשוב ממנה אל הפכה, והוא התחלת התנועה להתקרב אליו יתעלה...

כאשר ימצאו בגלות בעוצם החולשה והתיעוב אתה מוצא שהוא מקדים תשובה, באומרו "ושבת עד ה' אלוֹקֵיךָ" סמך ליה גאולה באומרו ושב ה' את שבותך ואחרי גאולה - תשובה ואחר התשובה השנית תוספת טובה... ואחרי כן תשובה יותר חזקה...

והכוונה כי בהיותם שם בחולשתם בארצות אויביהם לא יעזבו אל הרפיון והחולשה... אבל התחזקו בכם בהיותכם בחולשתכם להתחיל התחלת מה במה שתתעוררו לשוב אליו ולשמוע בקולו... לפחות תהיה השמיעה ברצון ובאוות נפש עם שהמעשים לא יוכלו להיות שלמים... והנה זהו באמת התחלת התשובה... כי אפילו בהיות עולם על צווארך למשא כבד ראוי שתשיב אל לבך אלו הטענות ותתחזק להתחיל בתשובה מעוני כי הנה אם אתה פותח כחודה של מחט הנה הוא יפתח לך כפתחו של אולם.

ר' יצחק עראמה מתאר את שלבי השיבה והגאולה המקדמים זה את זה [14]. עם ישראל אמנם צריך להתחיל את התהליך, על ידי שיבה אל ה', אך בעודם בגלות ומשועבדים לגויים הם לא יוכלו להגיע לדרגה גבוהה של תשובה. רק בעקבות הסיוע האלוֹקֵי, כלומר הגאולה, הם יוכלו להתקדם גם בתשובתם [15].

פירושו של בעל העקידה נראה מתאים מאד לכתיבה המסורגת: תשובה-גאולה-תשובה-גאולה. אולם, עיון בפסוקים מעלה כי בפסוקי התשובה אין תיאור של התקדמות בשלבים משיבה בדרגה נמוכה עד לתשובה שלמה, אלא הפסוקים מתארים כבר בהתחלה שיבה בדרגה גבוהה מאד:

(ב) וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלִי כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּבְנִיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ:

מדובר כאן בתשובה המגיעה עד לה', בכל לב ונפש, שמיעה בקולו, והתחייבות גם לדורות הבאים. מה אפשר לבקש יותר מזה?

ואכן, בפסוקי התשובה האחרונים נראה שאין התקדמות, אלא חזרה על אותן מילים:

(ח) וְאַתָּה תִּשְׁמַעַתָּ בְּקוֹלִי וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם:

(י) כִּי תִשְׁמַעַתָּ בְּקוֹלִי ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְרַת מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי הַפְּתוּבָה בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תִשְׁוֹב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ:

יתכן שאין כאן התקדמות בתשובה, אלא תיאור של התמדה בתשובה. תהליך של תשובה איננו חד פעמי, אלא זהו תהליך מתמיד. כל עוד האדם נמצא בעולם הזה הוא איננו במצב של שלמות, ולכן עליו להתמיד בשאיפה לשלמות ולהתקדמות, כך שלמעשה הוא נמצא במצב של תשובה כל ימיו. כך מתאר זאת הרב קוק:

...עיקר יסוד השלמות שלו [16] היא העריגה והחפץ הקבוע אל השלמות, והחפץ הזה הוא יסוד התשובה, שהיא מנצחת תמיד על דרכו בחיים ומשלימתו באמת. (אורות התשובה, פרק ה', סעיף ו').

ד. מתשובת הלב אל קיום המצוות - אור החיים

אולם, יתכן שבכל זאת פרשיית התשובה מתארת התקדמות. כאשר מעיינים היטב בפסוקים ניתן להבחין בשני הבדלים בין הפסוק הראשון של התשובה לבין הפסוקים האחרונים. ההבדל הראשון הוא שהתשובה הראשונה היא "עד ה'", והתשובה האחרונה היא "אל ה'", ולדעת חלק מהמפרשים זו דרגה קרובה יותר. הבדל נוסף, ואולי משמעותי יותר, הוא שבסוף

הפרשייה מדובר על עשיית המצוות (פסוקים ח' ו'י'), ואילו בתחילתה לא דובר על כך כלל[17]. יתכן שזו התפתחות שחלה בפרשיית התשובה: כאשר ישראל בגלות הם אמנם מתחילים בתשובה, אך זו בעיקר תשובה שבלב (שמיעה בקול ה', בכל לבבך ובכל נפשך); בהמשך, בעקבות תהליך הגאולה, מתאפשר קיום מלא של כל המצוות. ניתן להסביר זאת כהתקדמות הדרגתית בתשובה: תחילה מתעוררים בלבם לתשובה, ולאט לאט מגיעים אל קיום מלא של המצוות. כך מפרש אור החיים:

... שיש ג' דברים כלליות במצות ה', א' היא עסק התורה, שנית שמירת מצות לא תעשה, שלישית קיום מצות עשה, לזה כשבא לומר תיקון התשובה סדר שלשתם, כנגד תשובת תלמוד תורה אמר תשובה ראשונה "ושבת עד ה'... ושמעת בקולו" שהוא תלמוד תורה, ולא הזכיר עמו דבר אחר, וזו היא התחלת התשובה שצריך השב עשות, ואמר כנגדה "ושב ה' את שבותך ושב וקבצך" וגו' כאומרם ז"ל (זוהר ח"ג ע"ב) שבזכות עסק התורה יהיו ישראל נגאלין...

וכנגד שמירת מצות לא תעשה אמר "ומל ה' את לבבך", וידוע כי ערלת הלב הוא עשות רשע ואהבת הרשע שלבו של אדם מחמדתי, וכנגדו אמר "ומל וגו' לאהבה את ה'" פירוש שתלביש האהבה אשר תיכן בך התוכן בריאתך בנעימות ידידות חיבת אלוֹקֵיך, ויחד שכר לזה שיהפוך ה' כל הצרות מעלינו על שונאינו באומרו ונתן וגו' על אויביך וגו',

וכנגד קיום מצות עשה אמר "ואתה תשוב וגו' ועשית את כל מצותיו" הרי זה מצות עשה, ויחד להם שכר הקרבת התועלת כאומרו והותירך וגו' וישוב לשוב וגו'.

ה. הגאולה מקדמת את התשובה

אור החיים הצביע על התקדמות בתהליך התשובה, אך הוא לא קישר זאת לתהליך הגאולה. מכיוון שהפרשה איננה עוסקת רק בתשובה, אלא שוזרת את תהליך התשובה בתהליך הגאולה, נראה שצריכה להיות **השפעה של תהליך הגאולה על התקדמות התשובה** (כפי שהבין בעל העקידת יצחק).

ראשית, ברור ששחרור משעבוד הגויים מאפשר את קיום המצוות בצורה מלאה יותר, כך שככל שתהליך הגאולה מתקדם עם ישראל יכול להתקדם בקיום המצוות (כפי שפירשו אברבנאל והעקדת יצחק, לאור נסיון חייהם בו חוו בעצמה רבה את שיעבוד הגויים המונע מהיהודים לשמור על דתם). יתכן שאין כאן רק אפשרות טכנית לקיום המצוות, אלא נקודה מהותית יותר: המצב הנפשי של חירות משעבוד הגויים הוא המאפשר שעבוד מוחלט לקב"ה.

נקודה שנייה היא שהגאולה איננה רק חירות משעבוד הגויים, אלא גם שיבה אל הארץ, ועל הקשר בין הישיבה בארץ לבין קיום המצוות עומד הרמב"ן בכמה מקומות בפירושו לתורה, למשל בויקרא פרק י"ח:

...והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם...

ומן הענין הזה אמרו בספרי: "אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים" ... אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'...

(רמב"ן, ויקרא, פרק י"ח, פסוק כ"ה).

לדעת הרמב"ן, עיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל; ולפי פירוש זה ניתן גם כאן להסביר שרק עם העלייה לארץ (המהווה את השלב הראשון בגאולה, כפי שנזכר בפסוקים ד' - ה') מתאפשר קיום אמיתי של המצוות (כפי שנזכר בפסוקים ח' - י').

יתכן שזו התפתחות בפרשיית התשובה: הגאולה והשיבה אל הארץ מאפשרות שיעבוד מוחלט לקב"ה וקיום מלא של המצוות, שאינו מתאפשר בגלות.

ו. מילת הלב

במרכזה של הפרשייה מופיע פסוק ו':

(ו) ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען ספיק:

פסוק זה מהווה התפתחות משמעותית בנושא התשובה, שכן הוא מתאר תופעה מיוחדת. מצד אחד, הוא שייך לנושא התשובה; ומצד שני הוא מתאר מעשה של ה' למען ישראל, ולא מעשה של ישראל. מעשה זה מעורר כמה שאלות: מה המשמעות של מילת הלב? מדוע יש צורך במילת הלב לאחר שישראל כבר עשו תשובה מעולה כל כך, כפי שנזכר בפסוק ב'? מה מקומה של מילת הלב בתהליך התשובה והגאולה?

ברית המילה (שבגוף) מהווה סימן וקשר בין עם ישראל והקב"ה. הברית היא הסרת הערלה, המהווה כיוסי, ולאחר הסרת כיוסי זה מתבררת הפנימיות האמיתית, המקושרת אל הקדושה. כלומר, הקדושה קיימת באדם מישראל מלידה, אך צריך לגלות אותה; הסרת הערלה חושפת את הקדושה הנמצאת בתוכנו.

מילת הלב של כלל ישראל יכולה להתפרש בדומה לכך. בהיות עם ישראל בין הגויים קדושתם המיוחדת מתכסה ב"ערלה". תהליך הגאולה כולל את הוצאת עם ישראל מבין העמים, וחלק מתהליך זה הוא הסרת ערלת הלב, כלומר הסרת הכיוסי המונע מישראל להתקרב אל ה', ובכך גלוי הקדושה הפנימית הטבעית של עם ישראל.

תהליך התשובה נעשה בעיקרו על ידי ישראל, כתנועה מלמטה כלפי מעלה, ותהליך הגאולה נעשה בעיקרו על ידי הקב"ה, כתנועה מלמעלה כלפי מטה. מילת הלב מקשרת בין שני התהליכים; היא בוודאי חלק מתהליך התשובה, אך היא גם חלק מתהליך הגאולה. בתהליך הגאולה ה' מסיר את כל המכשולים המונעים מישראל מלהתקרב אל ה': מופסק שיעבוד הגויים, עם ישראל חוזר לארץ הקודש, ונפסקים הייסורים והקשיים הפיזיים. מילת הלב היא חלק מתהליך זה, בו מוסרים כל הכיוסיים והמחיצות המונעים את ההתקרבות בין ישראל לה'.

ז. שיבה הדדית

כפי שראינו בתחילת עיוננו, תהליך הגאולה איננו מתואר בלשון "והשיב ה'" אלא בלשון "ושב ה'":

(ג) ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה:...

ומפרש רש"י (בעקבות המדרש[18]):

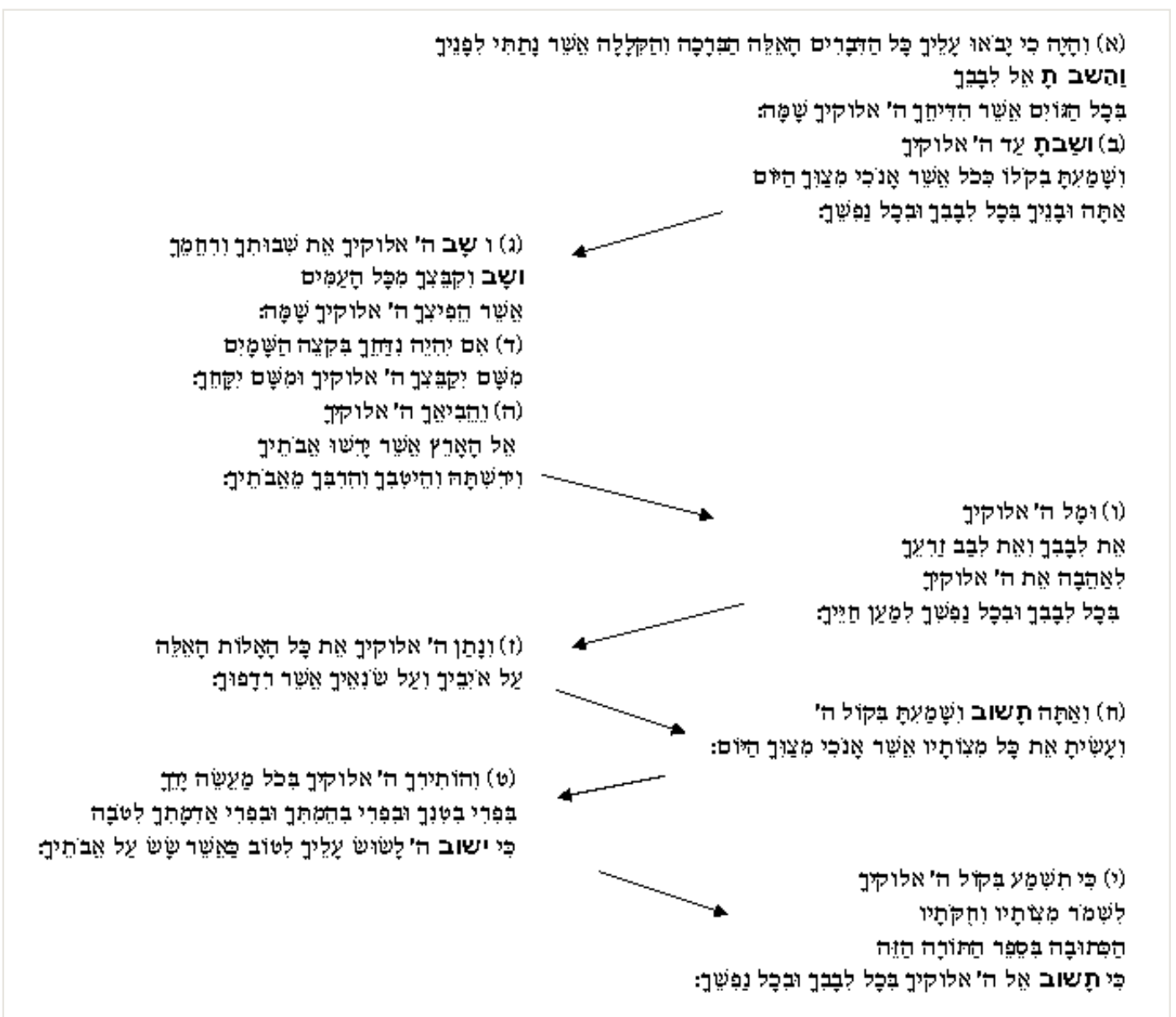
רבותינו למדו מכאן שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמהם.

ועוד יש לומר, שגדול יום קבוץ גלויות ובקושי, כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחד בידיו ממש, איש איש ממקומו, כענין שנאמר (ישעיה כז, יב) "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל"...

רש"י והמדרש פירשו שאף השכינה בגלות, וכאשר ישראל שבים גם השכינה שבה איתם. נראה שניתן לתת לכך משמעות נוספת: ישראל נמצאים במצב של ריחוק מה'. הם עושים צעד ראשון של שיבה אל ה', אך גם ה' מצדו שב אליהם. אין מדובר כאן רק בהשבה פיזית אל הארץ, אלא בשיבה של ה' לקרבה לעם ישראל. כלומר, אין כאן מהלך חד צדדי של ישראל החוזרים בתשובה אל ה', ובעקבות זאת הם מקבלים שכר בדמות שיבה אל הארץ וכו'; אלא יש כאן תהליך של שיבה הדדית. תהליך התשובה ותהליך הגאולה משולבים בפרשתנו זה בזה (בכתיבה לסירוגין) מפני שהם תהליך אחד, של שיבה הדדית של ישראל אל ה' ושל ה' אל ישראל. לכאורה, חלקו של ישראל בתהליך זה הוא התשובה, וחלקו של ה' בתהליך זה הוא הגאולה, אך החלוקה ביניהן איננה חד משמעית. ה' שב אל ישראל ואיתם, וה' מל את לבבם כדי לאפשר את תשובתם, כך שהשיבה היא הדדית[19], כפי שמבקש ה' מישראל ואף מבטיח להם:

...לָכֵן אָמַר ה' צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם ה' צְבָאוֹת וְאֶשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת[20]: (זכריה, פרק א', פסוק ג')

ח. נספח - הצגת התשובה והגאולה לסירוגין בפרשייה

[1] בנוסף, מופיעה המילה "שבותך" (ג') שמשמעותה, כנראה, היא "שבי". כך מפרש רד"ק בספר השורשים, שורש שבה.

[2] "והשבות אל לבבך" (א'); "ושבת עד ה' אלוקיך" (ב'); "ומל ה' אלוקיך את לבבך" (ו'); "ואתה תשוב ושמעת" (ח'); "כי תשמע בקול ה' אלוקיך" (י').

[3] ראו בנוסף.

[4] בפירושו לדברים פרק ל'. אברבנאל מפרש פרשייה זו גם בספרו "משמיע ישועה", בו הוא מביא את כל נבואות הגאולה, מפרשן, ומסכם מה ניתן ללמוד מהן על הגאולה. פירושו לפרשתנו מופיע ב"מבשר השני", הנבואה השלישית (מופיע בכרך "כתובים" של פרוש אברבנאל לתנ"ך); דבריו שם זהים לפירושו לפרשתנו, אך מובאים ביתר הרחבה ובהירות ובתוספת סיכום של "שבעה לימודים העתידיים להיות". בסוף דבריו הוא אומר:

הנה הנבואה הזאת דבריה ברור מללו, שהיא עתידה להתקיים וכבר נתקשו ונתחבטו בפירושה חכמי הנוצרים ומהם השתדלו לקיימה בפקודת בית שני וילאו למצא הפתח, ומהם באו לפרשה על הגאולה הרוחנית שבענין הנפש, ולא מצאו כל אנשי חייל ידיהם, לפי שהאמת יורה דרכו, שאם היו הקללות כפשוטם ונתקיימו ראוי שתהיה הגאולה כפשוטה ותתקיים גם כן...

[5] ואלו הם דבריו:

...ולפי שהאומה בתוך הגלות תחלק לשני חלקים החלק הקטן מהם מחזיק הדת והולכי בתורת ה'. ובשם ישראל יכנו והם הנשארים מעט מהרבה. והחלק האחר הוא רוב העם אשר מתוך הצרות וכובד הגלות עברו על דת ...

[6] וכך הוא אומר:

והנה אמר עוד ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית כל מצותיו וגו'. כנגד העוברי' על דת מפני היראה שהיה להם תשוב' בלב ויושר האמונות לכן אמר עליהם ואתה תשוב אל תחשבו אחר כך להפטר מן המצות אבל אחרי שתבא אל הארץ תשוב מדרכיך ותעש' תשובה טובה על אשר חדלת מלשמע המצו' ואתה תשמע בקול ה' ותשמור מצותיו שלא היית שומר מצוה.

[7] וכך הוא כותב בהקדמתו לפירוש ספר מלכים:

וילכו בלא כח שלוש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד מכל מדינות המלך אל אשר היה שמה הרוח ללכת.... ומצאום צרות רבות ורעות השוד והשבר הרעב והדבר... וגם יד ה' הייתה בם להומם ולאבדם כי רבים בני שוממה לעבדים ולשפחות נמכרו בכל גלילות הגויים ורבים טובעו בים סוף צללו כעופרת במים אדירים וגם מהם באו באש ובמים כי נשרפו האניות ותבער בם אש ה', סוף דבר כל משפטיו הרעים איש לא נעדר אשר לחרב לחרב ואשר לשבי לשבי, והדביק ה' בהם את הדבר והיו לזוועה לכל ממלכות הארץ עד כי ספו תמו מן בלהות וישארו מעט מהרבה...

[8] מעייני הישועה (פירוש לדניאל), משמיע ישועה, ישועות משיחו.

[9] וכך הוא אומר בסיכום הספר "מעייני הישועה":

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל אבדה תקוותנו... כי קרוב יום ה' על כל הגויים ובא יבוא לא יאחר וקרובה ישועתו לבא על ישראל עם קרובו.... וזהו תכלית כוונתי וסוף דברי וכל מאוויי בספר היקר הזה אשר עשיתי, לחזק ידיים רפות וברכים כושלות יאמצו....

[10] בספרו "ימות עולם" הוא מתאר את צרות היהודים והקשר שלהן לתהפוכות בהיסטוריה האנושית.

[11] וכך הוא כותב:

ולפי שלא יפחדו מגלות אחר יען יצר לב האדם רע מנעוריו, ואין איש בארץ שיעשה טוב ולא יחטא, לזה יעד ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך. באופן שתהיה מוכן תמיד לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך ולא תבא לגלות אחר ולא אל קללות אחרות עוד".

לאחר מכן הוא ממשיך להסביר את עניין מילת הלב:

ומילת הלבבות אינה העדר הבחירה ושלייתה בימים ההם כי האפשרות הוא מטבע הבעל שכל. אבל ענינו שתהא בחירתם לטובה ולא יתאוה לבבם כי אם אל הצריך לשלמותם. לא אל התאוות והחמדה המותריות אשר הם הערלה באמת כי יהיו בימי' ההם באותה מדרגה שיולד בה אדם הראשון וכמו שכתב הרמב"ן, וכמו שכתב ירמיהו עליו השלום (סימן ל"א) "הנה ימים באים נאום ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותיכם כי זאת הברית אשר אכרות וגו' ונתתי את תורתי בקרבם". וכן אמר הנביא יחזקאל "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו.

[12] אחד ממאפייני פרשנותו של אברבנאל הוא הפרשנות ההיסטורית והמדינית.

[13] ר' יצחק עראמה חי בדורו של אברבנאל, בתקופת גירוש ספרד, ואף הוא חווה את התנכלויות הגויים ואת הגירוש על בשרו.

[14] וכך הוא ואמר:

ואז תתחזק במעשים יותר, כמו שאמר "ומל ה' אלוקיך את לבבך..." והוא יהיה עניין שלם יותר מברית מילה אשר ניתן לאברהם אבינו... ונתן ה' אלוקיך את כל האלות האלה על אויביך, והנה כאשר יגיעו כל אלה ההצלחות כבר תוכל להתחזק יותר על התשובה מבראשונה, והוא אמרו "ואתה תשוב ושמעת...", וכבר תוכל על המעשה השלם, מה שלא נאמר תחילה רק השמיעה, ובזה תתחזק עוד הגאולה והישועה בידך בהשלמות ענייני כמו שאמר: "והותירך ה' אלוקיך בכל מעשה ידיך..." שיתמיד הצלחותיהם בקיום עצמם ובסיפוק צרכיהם בשמחה... שהוא תכלית ההצלחות כי בזה יוסיף להם אומץ גדול עוד בהשלמת מעלתם, והוא מה שפירש בסוף: "כי תשמע בקול ה' אלוקיך... כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך", והוא שכל מה שיעשו משמירת המצוות והחוקים התוריים תהיה כוונתם אל התשובה הנכונה אליו, לא אל יראת העונשים... אבל בבחינת הטוב מצד שהוא טוב...

[15] ראו נחמה לייבוביץ', עיונים בספר דברים, פרשת נצבים - תשובה וגאולה.

[16] של האדם.

[17] אמנם הפסוק בתחילת הפרשייה אומר "ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצווך היום", וניתן לפרש זאת כקיום מצוותיו, אך זה לא כתוב במפורש; לעומת זאת, בסוף הפרשייה נאמר פעמיים במפורש: "ועשית את כל מצוותיו... לשמור מצותיו וחוקותיו".

[18] עיינו מגילה כט.

[19] ואולי ניתן להבין מכך שכשם שלה' יש חלק בתשובה, כך לעם ישראל צריך להיות חלק גם בגאולה - בשיבה מן הגלות אל הארץ.

[20] פסוק דומה מאד מופיע גם במלאכי: "שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבאות" (פרק ג', פסוק ז'). מעניין לשים לב ששני הפסוקים הללו מופיעים בנבואות של נביאי הבית השני. בתקופה זו עם ישראל היה בגלות וניתנה לו הזדמנות לשוב אל הארץ, אך רק מעטים מאד שומעים את קול ה' הקורא להם לשוב אל הארץ. רוב העם נשאר בגולה, ולכן מלאכת בניית בית ה' התעכבה זמן רב. הנביאים קוראים לעם לשוב אל ה' בשני המובנים: גם לחזור בתשובה, וגם לשוב אל הארץ ולבנות את בית ה', כך שישראל אמורים לקחת חלק בשני התהליכים - הגאולה והתשובה.